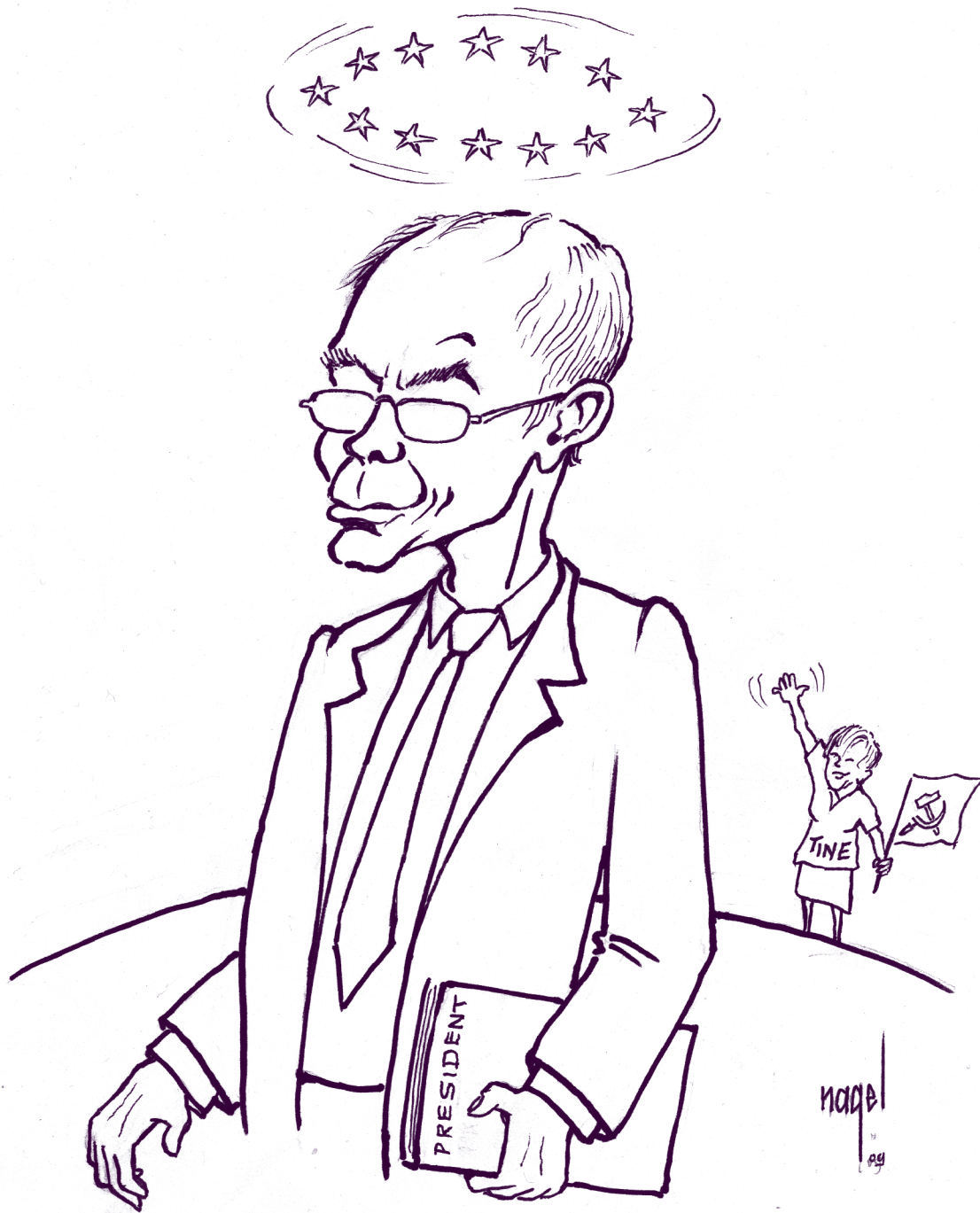

KADOC- nieuwsbrief

2010/1

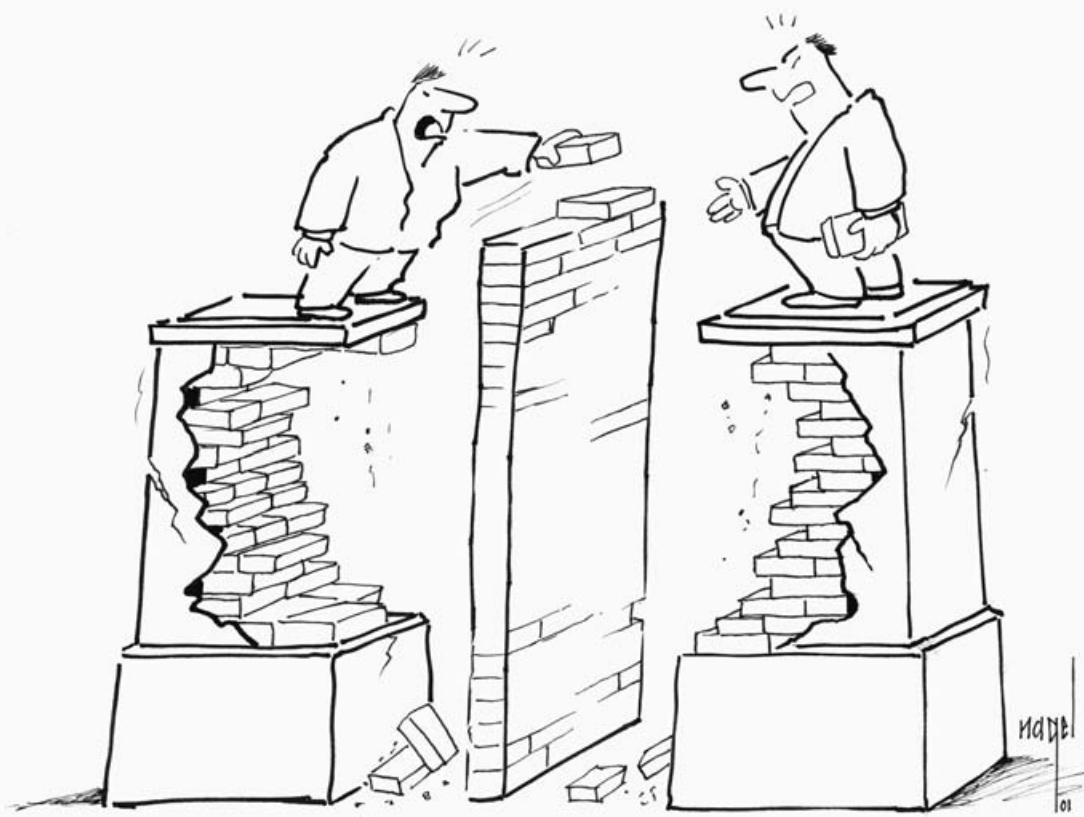
2010/1

Voorzitter Emmanuel Gerard, directeur Jan De Maeyer en alle medewerkers van KADOC wensen u het allerbeste in 2010!

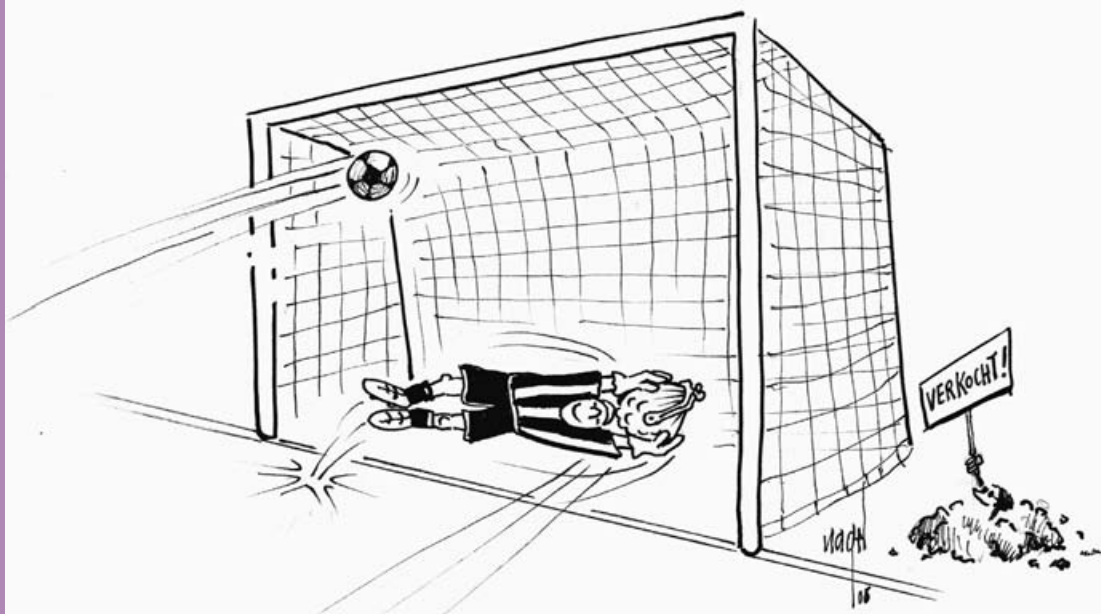

Inhoud / 4 Migratie, christendom en constructie van identiteit. Een workshop over religie en migratie / 9 Christendemocraten in het Europees Parlement. Ondersteuning beheer archief Fractie Europese Volkspartij / 12 Mariakroningen in de negentiende en twintigste eeuw. Volksdevotie, cultuurtoerisme en kerkelijke strategieën / 17 “Maatschappijkritiek zit me in het bloed”. Tertio-cartoonist Nagel

*Cover en p. 3: tekeningen
uit de tentoonstelling
“Genageld. Cartoons. 10 jaar
Tertio”.*

"DIALOG"

Migratie, christendom en constructie van identiteit

Een workshop over religie en migratie

Henk Byls

In het kader van het FWO-project “Religie, cultuur en alteriteit” organiseerde KADOC op 19 en 20 november een internationale workshop over de samenwerking tussen christelijke religie en diverse aspecten van migratie. Vóórsers uit negen verschillende landen stelden er rond dat thema hun onderzoek voor. De workshop was inhoudelijk bijzonder leerrijk en de gevarieerde onderzoeksachtergrond van de deelnemers (historici, antropologen en sociologen) leidde tot interessante methodologische discussies.

Tot voor kort werd in het migratieonderzoek weinig aandacht besteed aan religie. Als ze al als verklaring voor migratie werd aangebracht, dan gebeurde dat overwegend in de context van religieuze vervolging. De diverse joodse groepen die uitwaaiarden over verschillende continenten zijn daarvan de meest frappante voorbeelden, maar ook de Armeense christenen en de protestanten in de Zuidelijke Nederlanden horen in dat rijtje thuis. Hoewel als thema interessant, was dat niet het onmiddellijke voorwerp van de workshop. Veeleer was het de bedoeling bijdragen te bundelen die zich inschrijven in een recent onderzoeksspoor waarbij religie en migratie op een veel bredere manier met elkaar in verband worden gebracht. Religie, en in ruimere zin levensbeschouwing, wordt daarbij beschouwd als een wezenlijke karakteristiek van de migrant, ook wanneer hij/zij zelf voor een nieuwe bestemming kiest. De geloofsgezinnde en alles wat erbij hoort, immigreren mee en niet zelden houdt hij/zij er in de nieuwe bestem-

ming sterk aan. Op die manier kan geloofsovertuiging fungeren als een manier om zich van de ander te onderscheiden, en omgekeerd, om door de gastgemeenschap als 'een ander' te worden gezien. Een dergelijke benaderingswijze werpt vragen op die vooral in de actuele migratiecontext een grote weerklank vinden. In welke mate is een dergelijke geïmporteerde religie een rem of een geleider in het vinden van een weg in de nieuwe samenleving? Welke vorm(en) neemt die religie in het land van bestemming aan? Is het delen van dezelfde geloofsovertuiging voldoende om elkaar als migranten ook op de nieuwe bestemming te vinden? Hoe verhoudt religie zich tot andere markers van identiteit, zoals bijvoorbeeld taal (*belief/belonging*)? Zien we pogingen van religieuze omkadering vanuit het land van herkomst en, zo ja, welke vormen nemen die aan? Misschien enigszins verrassend, werden deze vragen op de workshop niet gesteld voor de huidige migratiestromen, in het publieke debat snel synoniem met islamitisch. Centraal immers stonden de migratiebewegingen die plaatsvonden en plaatsvonden (1750 tot heden) in een christelijke context.

Religieuze omkadering Vinden de migranten elkaar op de nieuwe bestemming vanzelf of kunnen ze daarbij een duwtje in de rug gebruiken? Veel bijdragen aan de workshop illustreerden dat een belangrijke strekking van de katholieke kerk duidelijk de laatste mening was toegedaan. Daarbij toonde de kerk zich een duidelijke transnationale speler. Omkaderingsinitiatieven konden zowel hun oorsprong vinden in het land van herkomst als in het gastland of een samenspel zijn van beide.

Drie bijdragen focusten op migranten afkomstig uit Italië en hun religieuze omkadering. Stéphane Kronenburger (Universiteit Nice) schetste de religieuze omkadering die in het begin van de twintigste eeuw vanuit Italië in de Franse Lorraine werd georganiseerd. Flavia Cumoli (ULB) gaf een gelijkaardige uiteenzetting over de Italianen na de Tweede Wereldoorlog in de streek van La Louvière. Carmem Lussi (Universiteit Sao Paulo) ten slotte, presenteerde de resultaten van een hedendaagse studie naar de impact van de Italiaanse missie in Solingen-Remscheid (Ruhr).

De verschillen in tijdvak van de studies toonden interessante verschuivingen. In het begin van de twintigste eeuw ontstond de religieuze omkadering voor Italianen in het buitenland lukraak en spontaan. Na de Tweede Wereldoorlog echter werd migranten-pastoraal steeds meer voorwerp van reflectie. Daardoor verschoof het initiatief niet zelden naar de kerk van het gastland. Voor Mgr. Himmer bijvoorbeeld, bisschop van Doornik, wierpen de Italiaanse immigranten in zijn bisdom rechtstreeks de vraag op hoe cultuurverschillen te verzoenen met de universele aspiraties van de kerk. Hij nam een positie in die Cumoli mooi duidde als “parochiaal universalisme”. Enerzijds drong de bisschop aan op eigen parochies bemand door Italiaanse priesters, vaak tegen de wil in van zijn eigen priesters. Daardoor hoopte hij niet alleen de taalkloof te overbruggen, maar tegelijk tegemoet te komen aan de rituele verschillen die binnen groepen vaak belangrijk worden geacht. Anderzijds geloofde hij sterk in religie als een verenigende factor tussen Belgen en Italianen. Leerrijk was dat deze visie van ‘integratie zonder desintegratie’, hoewel verdienstelijk, weinig succesvol was. De oorzaak daarvan was eigenlijk al aanwezig in Himmers analyse zelf. Door de Italianen te beschouwen als een homogene groep, ging hij voorbij aan de wezenlijke heterogeniteit ervan. De nuances in rituele praktijken hadden bijvoorbeeld meer te maken met de streek van herkomst dan met de nationaliteit, en de intensiteit in religieuze beleving volgde veel eerder de scheidslijn stad/platteland.

Een gelijkaardige conclusie, maar voor een minder evidente bevolkingsgroep, bracht Yin Wenjuan (Universiteit Bejing en Paris XI). Zij presenteerde de resultaten van haar studie over de actuele katholieke Chinese gemeenschap in Parijs. De gemeenschappelijke infrastructuur die door het aartsbisdom in het 13de arrondissement ter beschikking wordt gesteld (Notre-Dame de Chine), functioneert er slechts voor de etnische groepen afkomstig uit de streken van Fujian en Canton. De Wenzhou-gemeenschap daarentegen blijft de diensten frequenteren in het 3de arrondissement.

Voorzien in een religieuze omkadering voor migranten betekent niet noodzakelijk dat die wervend werkt. Een aantal interessante bijdragen analyseerden het feit dat migranten allesbehalve weerloos en dociel zijn. Integendeel, ze bepalen in grote mate zelf hun eigen weg. Jane Garnett en Alana Harris (Oxford) reconstrueerden de vele christelijke identiteiten sinds de Tweede Wereldoorlog in de Londense wijk East Ham. Daaruit bleek dat migranten op een heel eigen manier en wars van wat als rechte leer voorgeschreven wordt, religie integreren in hun eigen migratiegeschiedenis. De grenzen tussen de religies zelf worden daarbij poreus: praktijken uit het ene geloof worden er gemengd met symbolen uit het andere. Daarbij aansluitend wees Pieter Boersema (EFT, Leuven) op de complexe manier waarop elke migrant religie een plaats geeft in zijn bestaan. Via een antropologisch analysemodel, toegepast op de Ghanese pinksterkerk in Brussel, toonde hij aan hoe religie zich verhoudt tot andere sociale variabelen.

Thomas Kselman (Notre Dame University, VSA) illustreerde aan de hand van uit Rusland geëmigreerde elites uit de Parijse kring van Sophie Swetchine (1782-1857) een ander idee van autonomie. Deze tot het katholicisme bekeerde emigranten verhielden zich tot hun nieuwe geloofsgezindte veeleer intellectueel. Een figuur als Ivan Gagarin, een Russisch diplomaat die uiteindelijk jezuïet werd, zag in het katholicisme een weg om religie ook in een moderne samenleving een plaats te geven. Pas wanneer Rusland het orthodoxe christendom achter zich zou laten, kon het de weg opslaan van modernisering. Religie kreeg voor Gagarin dus vooral een krachtige betekenis in relatie met zijn land van herkomst.

De ander Een aantal bijdragen focusten op de interne dynamiek van de religieuze omkaderingspogingen zelf. Welke redenen werden bijvoorbeeld aangevoerd om

De Chinese kerk in Parijs, naast de Église Saint-Hippolyte.

vanuit de katholieke kerk van het land van herkomst een migrantengroep te omkaderen in een land van bestemming dat zelf overwegend katholiek was? Het taalverschil was zeker een belangrijk argument, maar lang niet het enige. Dat blijkt onder meer uit de pogingen van de Belgische kerk om de Vlaamse landbouwers/migranten die zich na de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk vestigden, te omkaderen (Henk Byls, KADOC). De aalmoezeniers die dat werk ten uitvoer brachten, wierpen zich op als duidelijke producenten van identiteit. In het bepalen van de grens tussen wat de Vlaamse landbouwers vreemd en eigen was, was taal bovendien weinig cruciaal. Veel essentiëler was de constructie van 'de ander'. Daartoe fungeerde een veralgemeende 'Fransman'. Die werd, nog meer dan in het midden van de negentiende eeuw, als niet kerklievend, werkschuw, licht gemanierd en weinig betrouwbaar beschouwd. Tegenover deze eigenschappen verscheen dan als vanzelf de Vlaamse boer.

Michaël Amara (ULB) toonde scherp aan dat de Vlaamse aalmoezeniers de knepen van het vak tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden geleerd. In de begeleiding van de vele Belgische oorlogsvluchtelingen in Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland vonden ze toen de ideale leerschool. Vooral in Frankrijk werden beschermende strategieën ontwikkeld. Een eigen katholiek scholennetwerk bijvoorbeeld diende de Belgische kinderen af te schermen van het Franse gelaïciseerde onderwijs. Onderwijs volgen in Belgische scholen werd daarbij niet alleen gezien als een grendel op de eigenheid, maar had tegelijk ook een politieke betekenis. Het was een wezenlijke uiting van vaderlandsliefde, waarbij de vluchteling duidelijk te kennen gaf dat integratie in het gastland niet in zijn bedoeling lag.

Thomas Mittmann (Ruhr Universität Bochum) belichtte de evolutie in het discours van de Duitse katholieke kerk over 'migrantenreligie' sinds de Tweede Wereldoorlog. Migrantenreligie wordt daarin vereenzelvigd met islamitisch. Mittmann illustreerde dat ook hier de herpositionering van het zelf (de eigen kerk) eigenlijk via de ander (de islam) gebeurt. Zo presenteerde (en presenteert) de katholieke kerk zich in haar verhouding met moslimgelovigen steeds meer als een seculiere kerk (zonder zichzelf op die manier te noemen) die tot voorbeeld strekt om religie op een vreedzame manier in te passen in een pluralistische samenleving.

Religie en integratie: rem of geleider?

Een steeds weerkerende vraag tijdens de workshop was hoe religie zich verhoudt tot integratie.

Moet ze worden gezien als een bijkomende rem op de inschakeling van de migrant in zijn nieuwe omgeving of veeleer als een geleider? De discussie over deze moeilijke vraag werd vanzelfsprekend niet beslecht. Maar door de focus op religieuze omkadering neigden de meeste bijdragen naar een conclusie die religie veeleer als een rem beschouwt. Misschien wel de interessantste bijdrage gaf daarover echter te

denken. Louise Ryan (Middlesex University, Londen) schetste de Ierse migratie van dienstmeiden naar Engeland in de jaren 1930 en 1950. Via interviews verifieerde Ryan de rol die de katholieke omkadering in het dagelijkse leven van die meisjes had gespeeld. De conclusie was verrassend positief. Het katholieke verenigingsleven verleende een sociaal kader en gaf hun richting en houvast. Velen ontmoetten via die weg hun man en zagen het als vertrekpunt van een nieuw bestaan. De casestudy van Ryan presenteerde de kerk in dit geval veeleer als bruggenbouwer dan als remmende factor. Haar conclusie toonde scherp de scheidslijn die meer algemeen ook de historiografie over de verhouding tussen religie en migratie kenmerkt. Grofweg valt die uiteen in een Anglo-Amerikaanse en een meer seculiere, continentale benadering. De eerste invalshoek valoriseert religie en religieuze omkadering veeleer positief. Ze verlenen de migrant gemeenschapsleven alsook de nodige bakens ter oriëntering in zijn nieuwe wereld. De seculiere, continentale historiografie daarentegen benadert dezelfde fenomenen veeleer vanuit een perspectief van macht en disciplineren. Religie en religieuze omkadering worden dan al snel beschouwd als obstakels voor de individuele ontplooiing van de migrant. Dat deze vooronderstelling de resultaten van het onderzoek ernstig kan vertekenen, was één van de interessantste uitkomsten van de workshop.

Retraite voor Vlaamse boerenmeisjes in Frankrijk in 1936. Doorgaans vond die plaats in Compiègne, later, na de Tweede Wereldoorlog, in Lisieux. Vooraan de begeleiders: pater Van den Branden en E.H. Theyskens. [Heverlee, archief Vlaamse Jezuïeten]

Christendemocraten in het Europees Parlement

Ondersteuning beheer archief Fractie Europese Volkspartij

Godfried Kwanten

De grootste politieke familie in het Europees Parlement, de ‘Fractie van de Europese Volkspartij (Christen-Democraten)’, kan bogen op een geschiedenis die nagenoeg even oud is als de officiële Europese integratie zelf. Ze werd opgericht op 23 juni 1953 als de “Christen-democratische fractie” in de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en telde toen veertig leden. Van in het begin heeft die fractie, en vooral de christendemocratie waarvan ze de emanatie was, steeds een toonaangevende rol gespeeld in de opbouw van Europa. Een rijk en omvangrijk fractiearchief weerspiegelt die cruciale bijdrage. Voor de ontsluiting en het beheer van dat archief, bewaard in het Europees Parlement in Brussel, werd de hulp van KADOC ingeroepen.

Zolang het Europees Parlement de afspiegeling was van de nationale parlementen, woog die instelling nauwelijks op de Europese samenwerking en politiek. Na de eerste rechtstreekse verkiezing van het Europees Parlement in juli 1979 won het parlement stelselmatig aan belang, een evolutie die voorlopig wordt afgerond door de bepalingen van het Verdrag van Lissabon. Ook zijn fracties gingen een meer toonaangevende rol spelen in de Europese politieke arena. De christendemocratische fractie wijzigde haar naam in “Fractie van de Europese Volkspartij (Christen-democratische fractie)”. In juli 1999 werd dat “Fractie van de Europese Volkspartij (Christen-democraten) en Europese Democraten”. Na de Europese verkiezingen

in 2009 nam ze de naam “Fractie van de Europese Volkspartij (Christen-Democraten)” aan (<www.eppgroup.eu>). Ze verenigt 265 van de 736 leden van het Europees halfmond. Haar leden bekleden vaak sleutelposities in die instelling (commissievoorzitters, verslaggevers, quaestoren enzovoort). Belgische Europarlementsleden hebben steeds een toonaangevende rol gespeeld in deze fractie. Zij bezetten er o.a. viermaal de voorzittersstoel van: Pierre Wigny (1958), Alfred Bertrand (1975-1977), Leo Tindemans (1992-1994) en Wilfried Martens (1994-1999).

Wilfried Martens en Leo Tindemans op het EVP-congres van 1992. Tindemans was EVP-fractievoorzitter in 1992-1994, Martens in 1994-1999.
[Collectie Het Volk]

Naarmate het politieke gewicht en de schaal van het Europees Parlement toenamen, groeide de fractie van de EVP uit tot een belangrijke archiefvormer. Standpuntbepaling en strategische opstelling worden sinds de jaren 1980 gestroomlijnd in diverse overleg- en bestuursorganen (o.a. Bureau en Extern Bureau, Fractiebijeenkomsten, Presidentschap). Een netwerk van diensten, commissies en werkgroepen stuurt de besluitvorming en onderhoudt de contacten met de moederpartij EVP, de individuele parlementsleden, de aangesloten nationale partijen, de officiële en officieuze Europese organen en commissies, de nationale parlementen enzovoort. Een centraal secretariaat (ca. 200 personeelsleden) schraagt de werking op het vlak van communicatie en public relations, financieel-administratieve ondersteuning en informatievoorziening. Fractieleden participeren aan tientallen denkgroepen, conferenties, hearings, studiedagen en bezoeken en onderhouden veelvuldige contacten met hun achterban uit onder andere de sociale, economische, financiële en culturele wereld. Van prominente fractieleden wordt een persoonlijk dossier aangelegd, inclusief fotomateriaal. De voorbereiding van

de vijfjaarlijks Europese verkiezingen en de daaropvolgende verdeling van (top)functies slorpen periodiek veel aandacht op van de fractieverantwoordelijken.

Deze gehele activiteit resulteert in een reusachtige archiefstroom, die de laatste jaren vooral digitaal van aard was. De fractieleiding nam daarom het besluit om, gezien de rijke geschiedenis en het politieke belang van de groep, te investeren in een professioneel beheer van het historisch archief. Dat zal dan beter beschikbaar worden voor zowel interne als externe geïnteresseerden. KADOC werd gevraagd om als extern raadgever de uitbouw van zo'n archiefdienst in goede banen te leiden. KADOC begeleidt en adviseert inzake alle aspecten van het archiefbeheer: de centralisatie van het materiaal (archief, audiovisuele documenten, historische publicaties, gadgets), de beschrijving en ontsluiting via een geautomatiseerd archiefbeschrijvingssysteem met zoekmodule op het web, de uitbouw van een bewaardepot, ook voor de digitale documenten, en de aanschaf van verpakkingsmateriaal, de inrichting van een leeszaal, de opleiding van het archiefpersoneel enzovoort.

In de loop van 2010 zal deze operatie resulteren in een (gecontroleerde) openstelling van het historische archief van de EVP-fractie. Onderzoekers zullen dan toegang krijgen tot een bestand met een waardevolle en onontgonnen inhoud. De onderzoeksthema's liggen voor de hand: de positie, het functioneren en het politieke gewicht van de fractie, haar systematische verruiming met vooral conservatieve en centrum(rechts) leden naarmate de Europese Unie uitbreiding nam, de disciplinerende en stroomlijning van het heterogene gezelschap (fractietucht) via een set van reglementen en spelregels, de rol van personen en fracties in de Europese eenmaking en het supranationale beslissingsproces enzovoort.

Het archief biedt ook onderzoeksmogelijkheden over een grote rijkdom aan inhoudelijke thema's waarover een zeer intens debat werd en wordt gevoerd in de schoot van een ideologisch verscheiden fractie. Het gaat dan over onderwerpen als de relatie religieuze waarden-politiek, de snelheid van en de klemtonen inzake de Europese integratie, de fractieopstelling inzake het internationale klimaat-, energie-, handels-, ontwikkelings- en veiligheidsbeleid, de wenselijkheid van de uitbouw van een intercultureel Europa, de problematiek van migratie en asiel en de toekomst van de sociale markteconomie in een geglobaliseerde wereld.

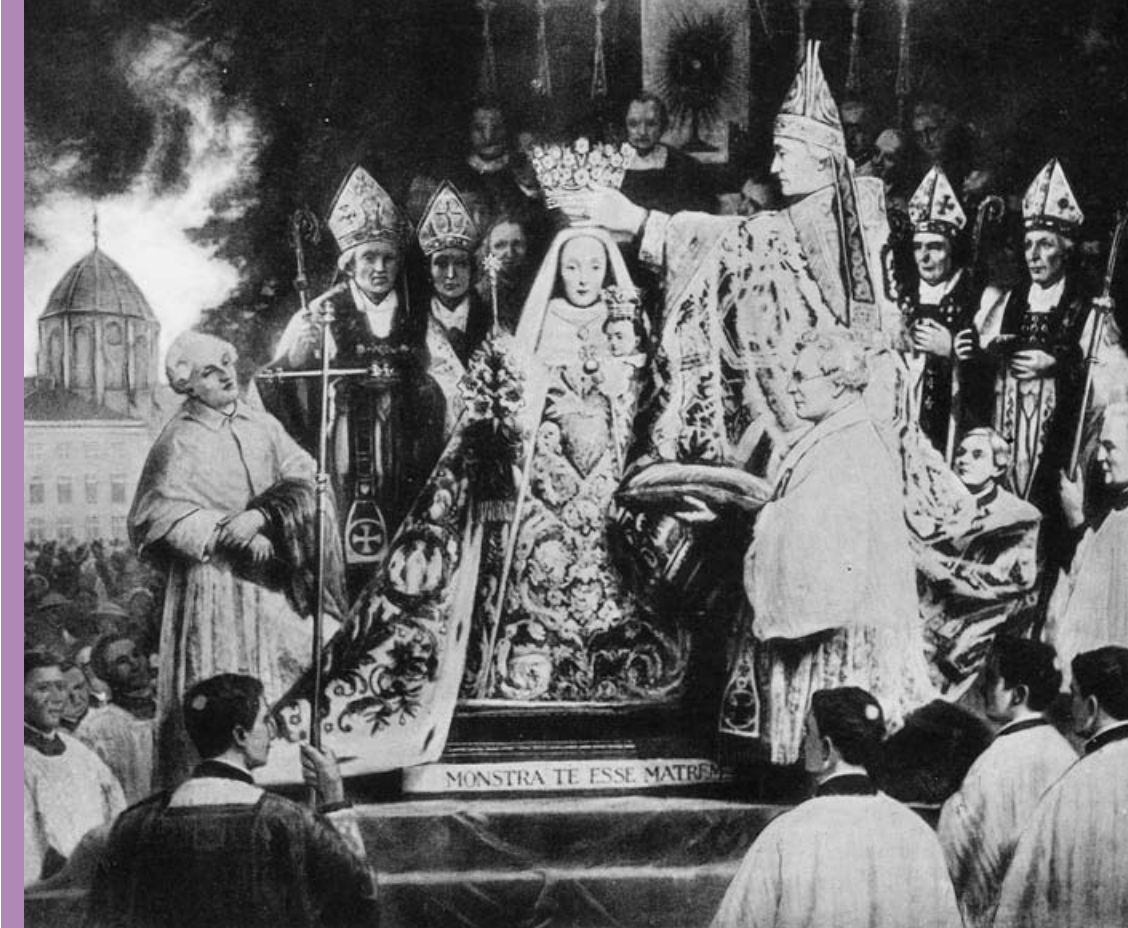
Mariakroningen in de negentiende en twintigste eeuw

Volksdevotie, cultuurtoerisme en kerkelijke strategieën

Jan De Maeyer

Wat bezielt antropologen en (kunst)historici om zich bezig te houden met Mariakroningen? Wat mag de cultuurhistorische en/of maatschappelijke relevantie van een dergelijk thema zijn? Het op het eerste gezicht wat aparte thema hield op 22 en 23 oktober 2009 een twintigtal senior-onderzoekers bezig op een colloquium in het Franse Limoges. Na twee dagen van intens luisteren en debatteren kwamen ze tot de conclusie dat de Mariakroningen in de negentiende en twintigste eeuw een zeer geladen politiek-ideologisch en cultuurhistorisch fenomeen vormden. De kerkelijke autoriteiten wilden zich zowel intern als extern manifesteren in een zich moderniserende en seculariserende wereld. In die tijd van 'Cultural Wars' werden ze daarin enthousiast gevolgd door het gelovige volk, wat het fenomeen voor onderzoekers nog interessanter maakt.

Het initiatief van het colloquium ging uit van Paul D'Hollander (Université de Limoges) en Claude Langlois (emeritus EPHE, Université Sorbonne-Paris). In hun inleiding formuleerden ze de brede vraagstelling van de bijeenkomst, met zowel mariologische, ecclesiologische en liturgische benaderingen, als bijvoorbeeld de vraag naar het gebruik van de publieke ruimte en naar de processen achter de vaak groots opgezette mise-en-scène van de kroningsplechtigheden. Schuilde daarin misschien de grote aantrekkingskracht in die gespannen negentiende eeuw? Gemeentelijke autoriteiten zagen er een middel in om het ontluikende cultuurtoerisme te promoten en aarzelden niet de

kerk - ook in het republikeinse Frankrijk - bepaalde faciliteiten of subsidies te verstrekken. Voor de (buurt)spoorwegmaatschappijen waren ze een uitdaging om de tienduizenden belangstellenden tijdig ter bestemming en weer thuis te brengen.

Het colloquium, dat het karakter had van een intense workshop, opende met lezingen van Sylvie Barnay (Université Paul Verlaine-Metz) en Michele Bacci (Università degli Studi di Siena) over de middeleeuwse origine en iconologische betekenissen van de gekroonde beelden of iconografische (kunst)voorstellingen. Beide sprekers verwezen niet zozeer naar de klassieke duiding van het fenomeen in de dertiende eeuw, maar beklemtoonden de opvallende Karolingische en meer nog byzantijnse achtergrond.

Vervolgens gaf Claude Langlois een breed overzicht van de Mariakroningen in Frankrijk in de negentiende en twintigste eeuw. In zijn bij momenten meeslepend betoog wees hij op zowel de kwantitatieve aspecten (202 kroningen in 150 jaar, de massale opkomst ...) als een aantal kwalitatieve aspecten (betekenisgeving, latente spanningen tussen seculieren en regulieren, negatieve soms ook positieve opstelling van de burgerlijke autoriteiten ...). Langlois stelde de pertinente vraag of ook andere - al dan niet prominente - heiligen bedacht werden met een kroon. Het auditorium kwam niet verder dan het voorbeeld van de Heilige Anna of de tijdens het colloquium behandelde Heilige Radegondis (Jérôme Grevy, Université de Poitiers). Langlois' lezing gaf aanleiding tot een levendig debat over de vraag in welke mate de Franse kerk - al dan niet met steun van de legitimisten of de conservatieve krachten - Maria opvoerde als koningin van Frankrijk, bedoeld als alternatief én tegenbeeld van de revolutionaire Marianne.

Was het daarom dat de frêle Maagd van Lourdes ook werd gekroond, zoals de Franse koningen eertijds in Reims werden gezalfd? Kortom, een debat over de ideologische draagwijdte en impact van het fenomeen.

Daarop kwam Philippe Boutry (Université Panthéon-Sorbonne, Paris I) met een meer pastoraal-religieuze lezing van de Mariakroningen. Hij verdedigde met veel aplomb dat de Heilige Stoel niet zozeer politiek-ideologische, maar wel pastoraal-devotionele beweegredenen had met - wat hij toegaf - de opvallend sterke stimuli die de 'gevangene van het Vaticaan', Pius IX (1846-1878), gaf tot het kronen van Mariabeelden. Boutry poneerde dat de paus in de figuur van Maria vooral de 'onbevleete' zag, die 'het kwaad' (het serpent) met de voet verpletterde.

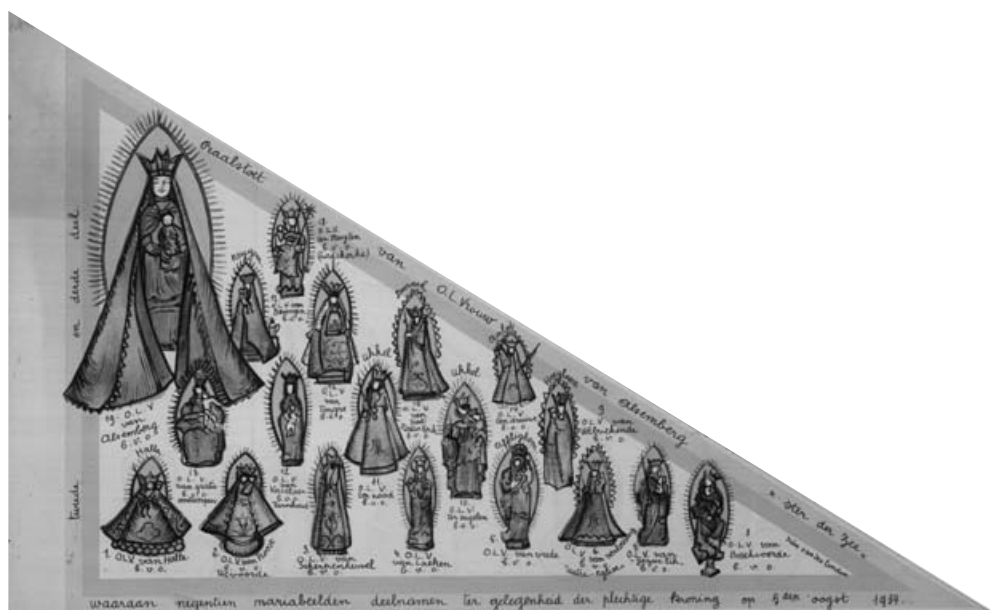
Met de lezing van Boutry werd de benadering van het fenomeen op een meer universeel niveau gebracht. Séverine Blenner-Michel (Université de Picardie Jules-Verne) wees in een boeiende lezing op de hoger gesignaleerde kroning van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes (1876) en het feit dat die kroning met een groots opgezette gelijktijdigheid plaatsvond in Rome én Washington! Als demonstratie van de universaliteit van de kerk en trouw aan paus Pius IX kon dat tellen. De Franse historica wees er ook op dat deze plechtigheid - alle Franse bisschoppen werden immers uitdrukkelijk in Lourdes verwacht - de bedoeling had de 'eenheid' van het verdeelde Franse episcopaat (gallicanen versus ultramontanen) aan de buitenwereld te tonen.

Vervolgens behandelden Brigitte Waché (Cerhio-Le Mans), Marie-Thérèse Cloître (Centre de Recherche Bretonne et Celtique), Bruno Bethouart (Université du Littoral Côte d'Opale), Frédéric Le Moigne (Université de Bretagne Occidentale), Bernard Berthod (Musée diocésain Fourvière), Régis Bertrand (Université Aix-Marseille) en Félicien Machelart (em. Université de Valenciennes) enkele boeiende Franse casestudy's. In de zeven cases manifesteerde zich een steeds terugkerend patroon van volksmobilisatie, publieke manifestatie en episcopale machtsdemonstratie. De inbedding van de plechtigheid in lokale tradities (gilden, gebruik van lokale klederdracht, volksmuziek) deed die demonstraties in het republikeinse Frankrijk uitgroeien tot niet te negeren publieksmanifestaties. Jérôme Grevy (Université de Poitiers) wees er de toehoorders op hoe de Mariakroningen tegelijk een ultramontaans karakter bezaten. Er waren niet alleen de vele verwijzingen naar de paus(en), maar ook de introductie op massabijskomsten van het gregoriaans of 'le plein chant' als een kenmerkend onderdeel van de katholieke preconciële subcultuur. In de daaropvolgende discussies werd beklemtoond dat kerk en gelovigen in het republikeinse Frankrijk zo vaak naar de formule van de kroningen grepen omdat ze het enig toegelaten middel waren tot publieke geloofsmanifestatie. In feite waren de Mariakroningen, ook in België en zeker in Italië, Portugal en Spanje, de publieke uiting van een driedubbele loyaliteit: devotie tot Maria, trouw aan Rome en volgzzaamheid aan de diocesane autoriteiten.

In de loop van de tweede dag werden de Franse casestudy's verlaten voor een meer internationale of thematische benadering. Op basis van een voorbereidende oefening in de master geschiedenis (MoSa-K.U.Leuven) bracht Jan De Maeyer (KADOC-K.U.Leuven) een analyse van de 61 Mariakroningen die België tussen 1843 (eerste) en 1964 (laatste) kende. In vergelijking met andere landen vielen de sturende rol op van de diocesane autoriteiten, de relatief lange en intense voorbereidingstijd en de nauwe samenwerking met de lokale overheid, inclusief hun subsidiëring - en dat al in de negentiende eeuw - om cultuurtoeristische redenen. Opmerkelijk was ook de com-

*Affiche van de kroning van
Onze-Lieve-Vrouw van Goede
Wil van Duffel, 1937.
[KCC 1703]*

binatie van een liturgische plechtigheid (pontificale hoogmis en kroningsplechtigheid) met een historische, maar ook catechetisch-instructieve stoet of ommegang in de namiddag (die vaak meer volk lokte dan de liturgische plechtigheid in de voormiddag). België zou België niet zijn mocht tijdens de middagpauze aan de bisschop en zijn gevolg geen feestelijk diner zijn aangeboden. Uit de vergelijking met de omliggende landen bleek ook de traditie van de herdenkingsfeesten van de kroningen (10, 25, 50, 100 jaar) er veel sterker aanwezig te zijn (geweest) dan elders.

Processievaantje van Onze-Lieve-Vrouw Ster der Zee van Alseberg, n.a.v. de kroning in 1934, ontworpen door Irène Vander Linden. [KVA 92]

De reeks van verbredende lezingen als die van Christian Sorrel (Université de Lumière-Lyon 2), Paul D'Hollander (Université de Limoges), Antonio Matos Ferreira (Universita Catolica Portuguesa-Lisboa) en Francisco Javier Ramon Solans (Universita de Saragossa) maakte duidelijk dat - enigszins in tegenstelling tot België - Mariakroningen vooral een ruraal fenomeen waren. Ze vormden een middel tot symbolische herovering van de publieke ruimte en toonden de kerk als de partij van de orde in plaats van de republikeinse of revolutionaire chaos. De Franse kerk had er bijvoorbeeld een handje van weg om tijdens de plechtigheden momenten van indrukwekkende 'gewijde' stiltes in te lassen, terwijl ook externe waarnemers of de pers moesten toegeven dat die massamanifestaties opvallend waardig en zonder incidenten verliepen. Uit diverse lezingen bleek eens te meer dat comités van oud-zoeaven in de organisatie een belangrijke rol speelden.

In zijn slotconclusies beklemtoonde Claude Langlois nogmaals het toch wel verrassend moderne aspect van de kroningen (perspromotie, foto- of filmregistraties, de grootse orkestratie, inschakeling openbaar vervoer), die stuk voor stuk een demonstratie waren van de volksmobiliserende kracht van de kerk. Ze vormden een merkwaardig teken van de kracht van de volksdevotie in de negentiende eeuw en de universaliteit van de rooms-katholieke kerk. Het is de bedoeling van de organisatoren om de resultaten van het colloquium te bundelen in een 'peer gereviewde' publicatie bij de Presses universitaires de Limoges.

“Maatschappijkritiek zit me in het bloed” *Tertio*-cartoonist Nagel

Koenraad De Wolf

Het christelijke opinieweekblad *Tertio* viert zijn tiende verjaardag. Naar aanleiding daarvan presenteert KADOC onder de titel *Genageld* een selectie van de cartoons die Nagel er sinds de oprichting van het blad heeft gepubliceerd. Cartoonist Nagel, die bij herhaling werd onderscheiden, maakte de voorbije vier decennia zeven stripalbums en zowat 5.000 cartoons voor *Brandpunt*, *De Standaard* en *Tertio*. “Een scherpe maatschappijkritische benadering zit me in het bloed.” Een terugblik op een rijk gevulde loopbaan.

Al vanaf jonge leeftijd was Edwin Nagels (°1945) gefascineerd door het tekenen, vooral van cartoons. Zijn voorbeelden waren Eugène Winters (*Gazet van Antwerpen*), Pil (*De Standaard*) en Gal (*De Nieuwe, Knack*). Vanaf het midden van de jaren 1970 legde hij er zich in zijn vrije tijd - hij was tot 2003 leraar plastische opvoeding aan het Sint-Jozefs-college in Turnhout - voluit op toe. Aanvankelijk kwamen reeksen van drie of zes tekeningen tot stand. “Die hadden een sterk verhalend karakter”, betoogt de cartoonist. “Ze waren sterk maatschappijkritisch en hadden vaak een morbide inslag. Ik speelde toen vooral met stemmingen en gebruikte zoals de cartoonisten in het toenmalige Oost-blok grafische technieken om de expressiekracht van de beelden te vergroten.”

Nagels - die de artiestennaam Nagel gebruikt -, nam ieder jaar deel aan de Wereld-cartoonale in Knokke-Heist. Daar kreeg hij in 1975 de ‘Prijs van het Casino’ en in 1976

werden zijn cartoons bekroond als de ‘Beste Belgische inzending’. In 1983 leverde de parodie op de toenmalige politieke boegbeelden Wilfried Martens en Willy De Clercq hem de ‘Prijs van de politieke cartoon’ op. Ondertussen werd hij in 1975-1976 laureaat van de ‘Tweejaarlijkse prijs van de VTB-VAB’ en kaapte hij in 1977 een prijs weg op de jaarlijkse cartoonale in de Italiaanse stad Marostica.

Als gevolg van zijn naambekendheid werd Nagel in 1978 de vaste cartoonist van *Brandpunt*, het maandblad van de christelijke onderwijscentrale COC. Tot vandaag maakt hij voor ieder nummer zowat tien cartoons over de ontwikkelingen in de politiek en de samenleving in het algemeen, en de actualiteit in het onderwijs in het bijzonder. “Het verhalende karakter van mijn vroegere tekeningen ruimde plaats voor een grotere directheid”, vertelt Nagel. De voorbije 31 jaar verschenen in *Brandpunt* ongeveer 2.500 cartoons van zijn hand.

In de jaren 1980 tekende Nagel ook stripverhalen. “Ik was niet geïnteresseerd in populaire verhalen”, zegt hij, “maar focuste op figuren aan de rand van de samenleving waarbij ik ook mijn maatschappijkritiek kon ventileren. Teneinde ook historisch correcte verhalen te brengen, verdiepte ik mij telkens in die onderwerpen.” Het dagblad *De Morgen* publiceerde in 1981 zijn verhaal *De macht van de lange jassen*, een parodie op de culturele revolutie in China. Later volgde *Het epos van Jan Veys*. In 1985 verscheen in het weekblad *Knack* het stripverhaal *Klijsterlicht*, geïnspireerd op de roman *De bende van Jan de Lichte* van Louis-Paul Boon. Later verschenen in dezelfde reeks nog vier verhalen: *Chanteriken* (1986), *Geradbraakt* (1987), *De buit* (1988) en *De kwade zijde* (1989). Toch kwam deze reeks van strips voor volwassenen, uitgegeven door de Nederlandse uitgeverij Dendron-Arboris, nooit echt van de grond. Het zesde album, *De fabriek*, bleef sinds 1990 onafgewerkt op de tekentafel liggen.

Dat was geen toeval, want in die periode werd Nagel de nieuwe cartoonist van *De Standaard*. In een tijdspanne van tien jaar verschenen zowat 1.300 cartoons van zijn hand. “De eerste jaren was het bijzonder aangenaam werken voor de krant”, herinnert Nagel zich. “Ik speelde met grappige zijcommentaren heel kort in op de actualiteit. Ik volgde de politieke ontwikkelingen in de Wetstraat en in het buitenland op de voet. De val van de Berlijnse Muur en de ontwikkelingen in het Oostblok na de implosie van het communisme waren dankbare onderwerpen.”

Maar vanaf 1994 kwam Ludo als tweede cartoonist bij *De Standaard* in dienst en werd een concurrentieel systeem ingevoerd. “Ludo en ik maakten beiden een cartoon en alleen de beste werd gepubliceerd. Door de jaren heen werd van ons beiden zowat de helft van de cartoons gepubliceerd, maar die aanpak was zeer stresserend.” In 1999 leidde het aantreden van Peter Vandermeersch als nieuwe hoofdredacteur van *De Standaard* tot grote veranderingen. De cartoonisten Ludo en Nagel ruimden de plaats voor Zaza.

Kort nadien kwam Nagel via journalist Vic De Donder in contact met Bert Claerhout, een oud-collega van *De Standaard*, die plannen smeedde voor de oprichting van het nieuwe christelijke opinieweekblad *Tertio*. “Het klikte meteen en in ieder nummer tekende ik een of soms twee cartoons. Toch waren die eerste jaren de moeilijkste uit mijn loopbaan. Ik kreeg de opdracht cartoons te tekenen bij de moeilijk illustreerbare artikelen, vaak van theologische of filosofische aard. Daar was enige verbeeldingskracht voor nodig, maar dat lukte meestal vrij aardig. Zo herinner ik mij een saai artikel over vrijwilligerswerk. Ik hield het simpel en tekende kabouters die het werk doen.

KOPENHAGEN

En ook in netelige kwesties zoals de pedofiliedossiers bij priesters kwam het erop aan de tragiek van dat gebeuren weer te geven, maar ook grappig te zijn.” Een jaarlijks terugkerende klassieker zijn de jaaroverzichten die telkenmale in het laatste nummer van december worden gepubliceerd en waarbij per maand een thema wordt belicht.

Na de restyling van *Tertio* onder de nieuwe hoofdredacteur Peter Vande Vyvere in februari 2008 veranderde de opdracht van Nagel ingrijpend. Voortaan tekent hij op bladzijde 2 een cartoon die nauw aansluit bij de actualiteit. “Ik word iedere maandagmorgen gebriefd en stuur nog diezelfde namiddag een tekening door. De stijl is nog directer dan voorheen. De cartoons zijn nu vaak politiek getint. Politici zoals Jean-Luc Dehaene en Guy Verhofstadt laten zich wegens hun specifieke gelaatstreken gemakkelijk tekenen. Bij anderen - ik denk aan premier Yves Leterme - is dat minder evident.”

De tentoonstelling “Genageld. Cartoons. 10 jaar Tertio” loopt van 30 januari tot 2 april 2010 in de pandgangen van KADOC. Ze is gratis toegankelijk, van maandag tot vrijdag van 9 tot 17 uur en op zaterdag van 9 tot 12.30 uur. Ze is gesloten op 2 februari.

Naar aanleiding van de tentoonstelling verschijnt in de reeks KADOC/EXPO een gelijknamig boekje met een 40-tal cartoons. Op de tentoonstelling kost het 5 euro; het kan ook telefonisch of via de KADOC-website worden besteld: het kost dan 6 euro (excl. verzendingskosten).

*Werken mee aan dit nummer / Henk Byls / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Koenraad De Wolf / Godfried Kwanten / Luc Vints / **Vormgeving** / Alexis Vermeylen / **Druk** / Peeters, Herent / **Verschijnt tweemaandelijks** / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / **Kantoor van afgifte** / 3000 Leuven 1 / **Verantwoordelijke uitgever** / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)*

*KADOC / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / Adres / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / **Telefoon** / +32 (0) 16 32 35 00 / **Fax** / +32 (0) 16 32 35 01 / **E-mail** / postmaster@kadoc.kuleuven.be / **Internet** / <http://kadoc.kuleuven.be>*

***Giften voor KADOC** / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding ‘400/0000/53084 gift KADOC’. Vanaf 30 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.*

Uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee blijft ook erg welkom.

Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden.

U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding ‘400/0000/49448 gift KADOC’. Ook daarvoor wordt vanaf 30 euro een fiscaal attest bezorgd.